

MAGNUS KÄLLSTRÖM:

Språkhistoria längs kusten – vikingatidsspråket i Gästrikland, Hälsingland och Medelpad speglat i runinskrifter

Den senvikingatida seden att resa runstenar till minnet av avlidna släktingar anses ha börjat i Danmark under den senare delen av 900-talet och därifrån spridit sig norrut. Särskilt livaktig blir denna tradition i Uppland, dit den har nått någon gång efter tusenårsskiftet och där antalet kända runstenar når långt över tusendet. Norr om Uppland har denna tradition däremot inte alls varit särskilt stark. Från vart och ett av de tre landskapen Gästrikland, Hälsingland och Medelpad känner vi endast runt tjugo vikingatida inskrifter.

Man har länge diskuterat hur de norrländska dialekterna förhåller sig historiskt till Norge respektive Svealand med utgångspunkt i bl.a. dialektgeografi och ortnamn (se t.ex. Holm 1980, Hellberg 1984, Widmark 2010 s. 246 ff.). Runinskrifterna har däremot spelat en relativt blygsam roll i denna diskussion, trots att det rör sig om originalkällor från förhållandevis gammal tid.

Enligt ett äldre synsätt som bl.a. finns hos Otto von Friesen (1934 s. 42 ff.), men även hos senare författare, står de norrländska runstenarna i ett starkt beroendeförhållande till den uppländska runstenskonsten. Av stenarnas ornamentala utförande kan man dra slutsatsen att runstenstraditionen har varit etablerad i Norrland redan under den första hälften av 1000-talet och att den förmodligen har nått dessa landskap ungefär samtidigt som de uppländska centralbygderna (Källström 2010 s. 112).

Som en del i ett pågående arbete med en vetenskaplig utgåva av *Medelpads runinskrifter* har jag studerat ett antal drag på fonologisk, morfologisk och lexikal nivå i det aktuella området. Syftet är att bestämma hur språket i de norrländska runinskrifterna förhåller sig till det som finns dokumenterat i Mälardalen och Norge under samma tid, men också att se om det går att upptäcka språkliga skillnader *mellan* de tre landskapen. Gästrikland räknades som bekant ända till medeltidens slut som en del av Svealand och gränsen gick då i skogsområdet Ödmården mot Hälsingland.

Referenser

Friesen, O. v., 1934: Ett par medelpadska runstenar. I: Ångermanland–Medelpad, årsbok för Västernorrlands läns hembygdsförbund 1934. S. 41–51.

Hellberg, Lars, 1984: Svetjud och Norrlanden. En kompakt forskningsrapport. I: Florilegium Nordicum. En bukett nordiska språk- och namnstudier tillägnade Sigurd Fries den 22 april 1984. S. 135–145 (Acta Universitatis Umensis. Umeå studies in the humanities 61.)

Holm, Gösta, 1980: De nordiska dialekterna i Nordskandinavien och deras historiska bakgrund. I: Nord-Skandinaviens historia i tvärvetenskaplig belysning. Red. Evert Baudoe &

Karl-Hampus Dahlstedt. Umeå. S. 151–174. (Acta Universitatis Umensis. Umeå studies in the humanities 24.)

Källström, Magnus, 2010: Runorna norr om Ödmården. Om vikingatida skrifttraditioner och missionsbiskopen som blev norrlänning. I: Arkeologi i Norr 12. S. 109–131.

Widmark, Gun, 2010: Det nordiska *u*-omljudet. En dialektgeografisk undersökning. Del 2. Uppsala. (Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk 81.)